

De Aalscholvers van Lelystad: toetssteen van milieubeleid

K.H. Voous

Het is niet gemakkelijk aan iedereen duidelijk te maken wat wel en wat niet tot de milieuproblematiek behoort. Er wordt door allerlei groepen, goed bedoeld, vaak heel onoordeelkundig met zulke zaken omgesprongen. Daardoor is in toenemende mate een zekere argwaan en tegenzin tegen de behandeling van milieuzaken bemerkbaar, niet in het minst bij de hogere beleids- en bestuursinstanties bij wie bovendien vaak sprake is van duidelijke onkunde en onwil. Voeg daar aan toe dat de oplossing van milieuvragen vaak moeilijk, in ieder geval gecompliceerd is en dat de verhinderende van een onherstelbaar verlies veelal geld kost, dan is het duidelijk dat in deze tijd van onverwachte, in ieder geval ongehoopte economische achteruitgang de milieuproblematiek bij velen weinig populair is geworden. Toch is dat een miskenning van de ernst van de zaak, zoals ik aan de hand van de Aalscholvers in de Oostvaardersplassen en hun huidige moeilijkheden met de viskwekerij van de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVV) te Lelystad hoop duidelijk te maken.

De Aalscholver

Eigenlijk doet het er helemaal niet toe om welke diersoort het gaat. Zijn zij niet alle geschapen en aan onze zorg toevertrouwd? In dit geval is het de Aalscholver: een grote watervogel die in Nederland in rond de 4.000 broedparen voorkomt, maar die elders in West- en Midden-Europa al lang door de mens is uitgeroeid. Als wij dus vluchten van deze vogels in Nederland kunnen bewonderen, is dat niet gewoon; integendeel, voor Eu-

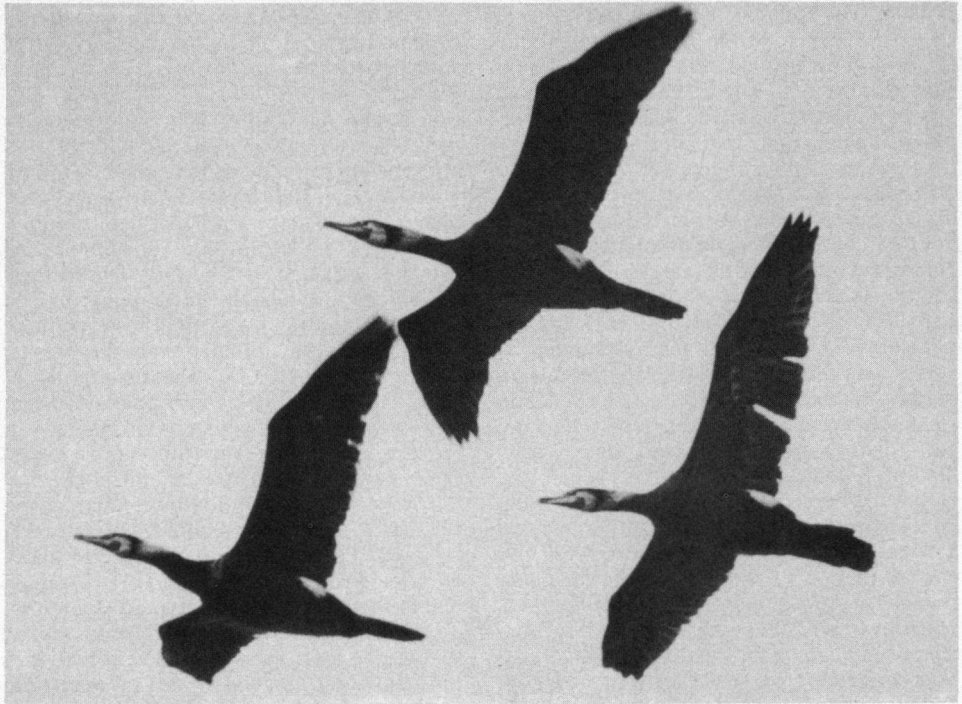
ropese begrippen is het iets bijzonders en uitzonderlijks.

De Aalscholver is overigens niet de enige vogelsoort die in ons land asiel heeft gevonden. In de analoge gevallen van de Lepelaar en de veelal verborgen levende Purperreiger zijn wij bereid geweest geld uit te geven om door aankoop en beheer van hun broed- en voedselgebieden het bestaan van deze soorten, die zelden direct de weg van de mens kruisen, te trachten te redden. De Lepelaars van het

Het visvijvercomplex van het OVV in Oostelijk Flevoland.

Foto: Ministerie van Landbouw en Visserij te 's Gravenhage.

Voedselvlucht van Aalscholvers.

Foto: Frits van Daalen.

Naardermeer waren in 1905 de aanleiding tot de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Nederland staat in de wereld als natuurbeschermende natie goed bekend en in ambtelijke kringen wil men dat graag weten. De Aalscholver heeft het noodlot een viseter te zijn; per dag heeft hij ruim een pond vis nodig. Hij vervolgt zijn prooi als een behendige duikvogel, onder water. Dat is een staaltje van vakmanschap waar men met bewondering naar kan kijken. Dit voedsel en deze gespecialiseerde levenswijze zijn niet zijn eigen keus. Zó is hij gemaakt en zó moet hij meewerken aan de regulatie van aantallen en de instandhouding van de verscheidenheid van soorten in de natuur. Het is niet zijn schuld dat hij ook vissen vangt en eet, die de mens ook graag had willen vangen of eten.

Broodnijd

Zonder daarmee iets onvriendelijks te willen zeggen is het bekend dat onder jagende en vissende mensen snel 'broodnijd' ontstaat. De ene visser gunt de ander zijn visje niet. Visetende vogels als Aalscholvers, Blauwe Reigers en Pelikanen (die in Midden-Europa reeds lang zijn uitgeroeid) zijn dan ook steeds door de mens vervolgd en gedood. Rond het begin van deze eeuw waren er in Nederland circa 50 broedkolonies van de Aalscholver.

De Visserij Inspectie heeft die steeds bestreden. Nog in 1955 werd onder druk van deze dienst het aantal van 2.000 nesten met eieren en jongen in de kolonie van Wanneperveen tot 500 teruggebracht. Er waren daarna nog maar drie kolonies over met in totaal circa 1.200 nesten. Op gelijke wijze is ook de Otter, een gildegenuoot van de Aalscholver, vrijwel geheel uit Europa verdwenen. In Nederland leven er nog enkele. De mens is ook voor hem de grote verwoester geweest.

De houding van de mens tegenover een visetend medeschepsel behoeft niet noodzakelijkerwijs zo te zijn als die waaraan wij in Europa gewend zijn geraakt. Kortgeleden las ik een boek over visetende arenden in tropisch Afrika. Grote aantallen van deze vogels broeden langs de oevers van rivieren en meren. Zij vangen vis samen met de mens in het zelfde water zonder dat de vissersbevolking deze arenden of hun opvallende nesten en jongen ook maar iets in de weg legt. Mens en vogel leven van de zelfde bron; de bron is klaarblijkelijk niet uitsluitend voor menselijk gebruik: een wijze levenshouding, waarvan wij in Europa zouden kunnen leren.

Visvijvers

Door welke omstandigheid is de verhouding Aalscholver-mens toegespitst? Sedert het

ontstaan van Zuidelijk Flevoland heeft zich in de Oostvaardersplassen een planten- en dierenwereld ontwikkeld, die zijns gelijke in West-Europa nauwelijks kent. In 1978 is er ook een broedkolonie van Aalscholvers ontstaan, die begonnen met circa 125 paren, gegroeid is tot 800 paren in 1979, 1.250 in 1980 en 1.500-2.000 in 1981.

Na de broedkolonie in het natuurreservaat het Naardermeer is hij de grootste kolonie in Nederland geworden. De vogels uit de Oostvaardersplassen visten tot voor kort voor hun dagelijks brood vrijwel uitsluitend op het nabijgelegen IJsselmeer. Maar wat vonden zij verder: een rijke buit aan vis van verschillende grootte en soorten in de 220 ha tellende viskweekvijvers van de OVB, sedert 1961 gevestigd in Oostelijk Flevoland tussen Lelystad en Ketelbrug. Kwamen daar volgens ir. F.H. Kolb, hoofd van de afdeling dienstverlening en voorlichting, in 1978-1980 per dag nog slechts 15-30 Aalscholvers op bezoek om hun visje te vangen, in het voorjaar van 1981 werden dat er 150-485 per dag. Volgens berekeningen van de OVB werden in 1980 door Aalscholvers onder meer 120.000 twee- en driejarige karpers uit de visvijvers weggevangen, vertegenwoordigende een waarde van circa 500.000 gulden. De jaarlijkse productie omvat ondermeer 10.000 kg Karper en 25.000 kg Regenboogforel; alles bij elkaar rond 250.000 vissen. Het is begrijpelijk dat de directie van

de OVB zich afvraagt welke maatregelen genomen moeten worden om het genoemde productieverlies tegen te gaan.

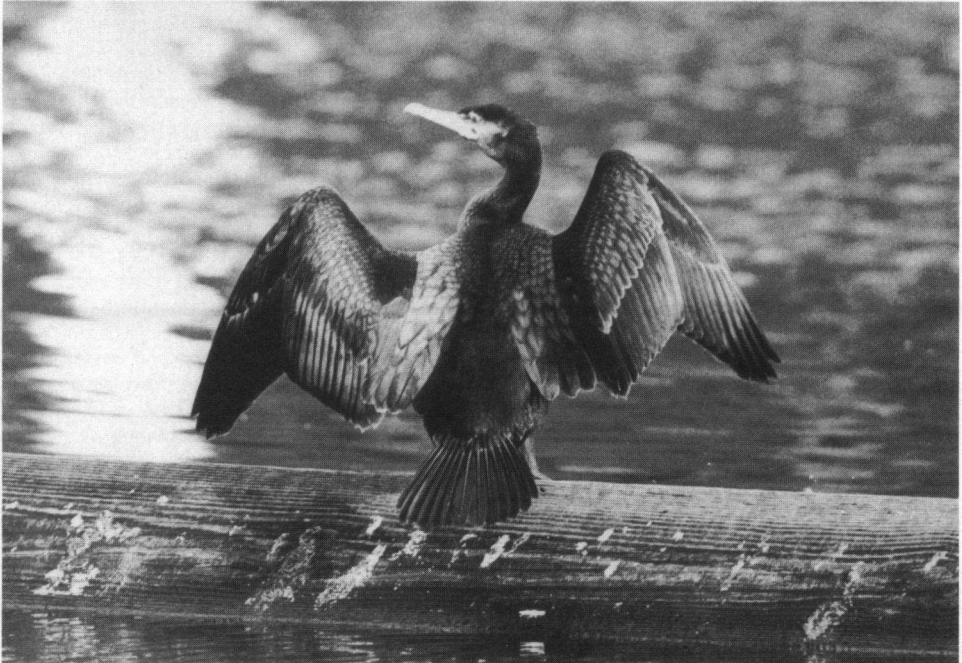
Welk dilemma?

Het is duidelijk dat een open viskwekerij en een aalscholverkolonie op tien kilometer afstand (vliegtijd 13 tot 15 minuten) moeilijk samsaengaan. Is het daarom een milieuprobleem? Als de viskwekerij in enige belangrijke mate in de menselijke consumptie zou voorzien, zou dat het geval zijn. Immers, er zou sprake zij van het in elkaar grijpen van de voedselketens van mens en dier en van daarop gevolgde verstoringen van de ketens. Maar wat blijkt? De viskwekerij is er voornamelijk om de hengelsportliefhebbers van sportvis te voorzien, met name van Karpers, maar ook van Ruisvoorn, Baars, Snoekbaars en Snoek en de uitheemse soorten Regenboogforel (uit Noord-Amerika) en Chinese Graskarper. Karpers zijn in onze wateren wat Fazanten zijn in onze velden: mooi en aantrekkelijk, maar ze horen er eigenlijk niet in thuis. Ze zijn ingevoerd uit Oost-Europa of uit nog verder gelegen gebieden.

Wat er nog meer aan vreemde vissen in onze wateren wordt losgelaten, is vaak een zaak van wat men 'faunavervalsing' noemt, een situatie, die de natuurlijke levensgemeenschappen verstoort en meestal ernstig op zijn kop zet. Voor het uitzetten van Fazanten is terecht een vergunning van de Directie Fauna-

Een zich drogende Aalscholver.

Foto: Henk Harmsen.

De Aalscholver heeft als elk ander in het wild levende diersoort recht van bestaan.

Foto: Egon Kraak.

beheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij nodig; het uitzetten van uitheemse vissen in Nederlandse wateren wordt door het zelfde ministerie aangemoedigd en veelal zelfs gesubsidieerd. Hier wordt ofwel met twee maten gemeten, ofwel er ontbreekt ergens een biologisch inzicht.

Ten slotte moet ook nog genoemd worden, dat in de ogen van veel natuurliefhebbers de hengelsport een wrede bedrijf is. Op zijn best worden de met weerhaken in de bek verwonde Karpers en Snoeken na enige tijd weer in het water teruggegooid.

Goed, de OVB ondervindt als gevolg van de bezoeken van Aalscholvers financiële moeilijkheden. Het is de taak van de directie die op te lossen.

In ambtelijk overleg tussen de hierbij betrokken departementen en rijksdiensten zijn de volgende theoretisch voor de hand liggende oplossingen besproken:

- a. de OVB tracht met verschillende middelen te voorkomen, dat Aalscholvers haar kweekvijvers bezoeken;
- b. de bezoekende Aalscholvers worden afgeschoten, dan wel
- c. de aalscholverkolonie in de Oostvaardersplassen wordt gedecimeerd, verdreven of vernietigd;
- d. de viskwekerij van de OVB wordt ver-

plaatst, hetgeen een logisch alternatief is voor de vernietiging van de andere partij (sub c.).

De laatsgenoemde mogelijkheid is formeel ter sprake geweest, maar om planologische en financiële redenen afgewezen. Ook voor oplossing a. vond men de kosten te hoog.

Aldus heeft de staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk via de commissaris van de koningin in Gelderland, in weerwil van protesten van natuurbeschermingsorganisaties en van schriftelijke vragen in de Tweede Kamer (K. van den Anker, PvdA, dd. 29 juni 1981, schriftelijk antwoord dd. 23 juli 1981) midden juli 1981 aan de OVB vergunning verleend voor afschot van Aalscholvers op het terrein van de OVB te Lelystad, zij het voorlopig, en onder door Staatsbosbeheer gecontroleerde omstandigheden, bij wijze van experiment voor de periode 1 augustus - 30 september 1981.

Uiteraard kost ook dit experiment, waarvan het nuttig effect twijfelachtig is, meer geld dan men zou verwachten.

Overigens was de OVB reeds sinds jaren in het bezit van vergunningen voor het afschieten van duikereenden (zaagbekken), Futen en Blauwe Reigers. Over de mate waarin daarvan is gebruik gemaakt wordt niets vermeld.

Vanaf het ogenblik van het eerste afschot is het eigenlijke milieuprobleem ontstaan. Niet de aangevoerde oneigenlijke grond (financiering), maar de ongelijkheid van partijen, waarbij de mens materieel en moreel het heft in handen heeft (de bezwaren van de natuur, vertegenwoordigd door de natuurbeschermende instanties worden veelal niet ontvankelijk verklaard), vormt de werkelijke inhoud van dit milieuprobleem.

Afschot

De vergunning tot afschot is 100 procent in overeenstemming met de letter van de Vogelwet; hij is ook 100 procent in strijd met de geest van de Vogelwet, die volgens artikel 1 de bescherming tegen afschot en vernietiging beoogt van alle in Europa in het wild levende vogelsoorten 'met uitzondering van de tamme duivenrassen, de tamme Knobbelzwanen en de in artikel 2 van de Jachtwet genoemde vogels'. De Aalscholver wordt in de Jachtwet niet genoemd. Het is mijns inziens in de tegenstelling tussen nagestreefde theorie en praktijk van de Vogelwet waarin de kern

van het probleem rond een te vinden oplossing is gelegen.

De weg die ingeslagen wordt om tot een oplossing te komen heeft naast praktische ook theoretische betekenis. De keus van de weg, namelijk vernietiging van de natuur wanneer deze het alleenrecht van de mens dreigt aan te tasten, heeft in het verleden al de ondergang van talloze dieren bewerkstelligd.

In het geval van het alleen-visrecht van de mens werden Aalscholver en Otter reeds in de grootste delen van Europa uitgeroeid. Vernietiging is altijd de oplossing geweest, die het minste geld kost; klaarblijkelijk laat hij nooit schuldgevoelens na. Dat hij lijkt op de houding van de regeringen van sommige landen die ieder die hen in de weg staat doodschiet, ziet men gemakshalve over het hoofd. Indien men er al aan denkt wil men aan mensen misschien nog wel, aan in het wild levende dieren in ieder geval geen recht van leven toekennen.

Alternatief

Er zou een verkeerd beeld van de situatie

De Aalscholver heeft het noodlot een viseter te zijn.
Wanneperveen, juni 1944.
Foto: Jan P. Stribos.

De kolonie in Zuidelijk Flevoland omvatte in 1981 2000 paren.

Foto: C.J. van Leeuwen.

worden gegeven als niet ook de pogingen van de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij werden genoemd om alternatieve plannen te bedenken (zij het die niet uit te voeren). Een eerste taak van de OVB zou kunnen zijn om maatregelen te treffen de Aalscholvers buitenshuis te houden.

Dat kan geschieden door overkapping van de vijvers; door de grote afmeting van elf van de grootste vijvers (11 ha elk) is dat moeilijk en duur (bij minimale voorzieningen 8-10 miljoen, bij maximale 40 miljoen gulden). Noch de moeite, noch de kosten zijn evenwel argumenten om Aalscholvers af te schieten; met een meervoud van het bedrag is niet elders een aalscholverkolonie te maken of te kopen. Bovendien is geen biologische levensbehoefte van de mens in het spel. De hengelsport zou er iets duurder door kunnen worden. Zou dat in vergelijking met de kosten van de toch al vaak dure hengeluitrusting veel uitmaken? Het gaat al net als bij de aanleg van de spoorweg naar Lelystad, die de Oostvaardersplaszen grote schade gaat berokkenen: de oplossing is eenvoudig als de wil er maar is; als die ontbreekt geldt het spreekwoord: 'met onwillige honden is het slecht hazen vangen' (met verontschuldiging voor de vergelijking).

Het laatst in 1955 hebben natuurbeschermingsorganisaties zich onder druk van de Visserij Inspectie neergelegd bij de gedachte

dat in Nederland drie verspreid liggende aalscholverkolonies 'aanvaardbaar' zijn, met ten hoogste in totaal 1.200 broedparen (500 Waneperveen, 400 Naardermeer, 300 Lekkerkerk). Alles wat er bovenkwam, mocht en moest worden gedood. Het is een wonderbaarlijke gedachte, want welke maatstaf bestaat er voor de bepalingen van de grootte en de ligging van de kolonies? Welke directe en indirecte(!) gevolgen voor andere onderdelen van de natuur kunnen worden voorzien (onder andere voor verschillende vissoorten in hun samenhang met andere levende organismen, inclusief de planten in het water)? Welke maatregelen moeten worden genomen om deze gevolgen op te vangen? Het loopt meestal uit op een voor ieder onbevredigende keten van menselijk ingrijpen, nu in het leven van de ene, dan in dat van de andere soort, waaraan theoretisch geen einde komt.

Gebrek aan inzicht of onwil: een samenvatting

Het gebrek aan goede wil in milieubehouds- en milieubeheerszaken bij bestuursinstanties is een veel voorkomende zaak. Het is er de laatste jaren niet beter op geworden en het lijkt wel alsof met name in christelijke kringen het verantwoordelijkheidsgevoel voor de natuur minder is dan elders. Ik heb daar vroeger meermalen op gewezen. Daarom verstout ik mij de implicaties van het hierboven be-

schreven aalscholver-viskwekerijdilemma nog eens samen te vatten en in wijder perspectief te stellen.

1. De Aalscholver heeft als elke andere in het wild levende diersoort recht van bestaan.

2. Dit recht wordt niet aan het dier ontleend en wordt hem ook niet door de mens geschonken, maar vloeit voort uit het geloof dat de wereld en wat daarin leeft en woont door God is geschapen.

3. De mens ontleent aan dat zelfde scheppingsverhaal zijn heerschappij over de dieren: niet ten verduerpe, maar als door God aangevozen rentmeester.

4. Uitroeiing van het dier is miskenning van Gods scheppingswerk: immers, het wil daarmee zeggen, dat het beter zou zijn geweest als God dat dier niet had geschapen. Wij willen het dus beter weten dan de Schepper. Deze gedachte is overigens niet nieuw: in het oude bijbelboek Job worden wij er al mee geconfronteerd. Uiteindelijk is Job heel wat bescheidener en nederiger geworden tegenover zijn Schepper dan zijn hem vermanende vrienden.

5. In de natuur liggen leven en dood dicht bij elkaar. Het bestaan van het ene individu hangt af van de dood van het andere. In dit geval geldt dat voor de Aalscholver en zijn vis. Het is al vanouds een groot mysterie. In het huidige geval van de Aalscholver kan evenwel niet met recht naar dit mysterie worden verwezen, want de viskwekerij is er niet voor noodzakelijke menselijke consumptie.

6. Tegenover het recreatief genot van de hengelsport kan het recreatief genot en de ethische voldoening van het waarnemen van in het wild levende Aalscholvers worden gesteld.

Welke vorm van recreatie zou de meeste aanhangers tellen? Hoe democratisch deze gedachten ook lijkt, hij gaat uit van het welbevinden van de mens als maatstaf van zijn han-

delen. Daarentegen werd hierboven (sub 3.) het handelen van de mens terzake als door God gegeven opdracht gezien.

7. Met het grijpen naar het middel: doden, annihilieren, zijn wij weer naar het primitive stadium afgedaald.

8. De internationale natuurbescherming, met Nederland lang niet achteraan, heeft zich altijd ingespannen voor het behoud van alle grote dieren. Op ethisch gebied voelen wij ons in Nederland heel sterk, vooral als het over verre landen gaat en over de bescherming van dieren als Tijgers, Wolven en Beren, die hier niet (meer!) leven.

Doch zodra wordt thuis het visgenot c.q. de geldbuidel aangetast, dan regeert het geveer. Een goed voorbeeld om onze woorden naar hun waarheid te beoordelen, zal men in het buitenland zeggen.

9. Zodat de conclusie inzake de verleende afschotvergunning van Aalscholvers in de viskwekerijen van de Organisatie ter Bevordering van de Binnenvisserij te Lelystad moet luiden: het had moeilijk slechter gekund.

Politieke oplossing

Van de Nederlandse politici en van de politieke organisaties mag een weloverwogen standpunt inzake milieukwesties worden gevraagd.

Het artikel van Piet Seeters in de Volkskrant van 20 juni 1981 eindigt dan ook terecht met een citaat uit de mond van prof. dr. E.A. Huisman, directielid van de OVB en buitengewoon hoogleraar in de visteelt en visserij aan de Landbouwhogeschool te Wageningen: 'De vraag is dus hoeveel de Nederlandse samenleving voor de Aalscholver over heeft'. Christelijke politici negeren daarbij vaak hun opdracht. De aarde is niet van de mens, noch uitsluitend voor de mens.

Met toestemming van redactie en auteur overgenomen uit 'Evangelië en Maatschappij', kaderblad van het CNV, 34 (11), november 1981, pp. 6-8.

■ Prof. dr. K.H. Voous, Van der Duyn van Maasdamlaan 28, 1272 EM Huizen.

Dode Buizerden bij Loppersum

De Rijkspolitie te Loppersum/Garrelswaer is begonnen aan een onderzoek naar de doodsoorzaak van twaalf Buizerden, twee Blauwe Reigers en twee Ratten, die in het weekend van 20 op 21 maart 1982 dood werden aangetroffen in het Garrelweester Bos. De dode dieren werden ontdekt door vogelliefhebber D. Dijkman uit Wirdum.

De dieren lagen alle binnen een omtrek van 100m². Enkele vogels verkeerden toen al in een vergaande staat van ontbinding. Vast staat dat de vogels niet zijn geschoten. De kadavers zijn overgebracht, naar de 'Noorder Krant' van 25 maart 1982 meldde, naar de Gezondheidsdienst voor Dieren te Groningen. Bij dit instituut zullen de kadavers worden onderzocht. De politie acht vergiftiging niet uitgesloten.

Mens en natuur in de Arctic

In navolging van het geslaagde weekend in het najaar 1981, organiseert de werkgroep 'Arctisch Weekend' van de Stichting Educatieve Onderzoekingsreizen (SEOR) in 1982 opnieuw een geheel verzorgd weekend van 12 tot en met 14 november 1982 in het Jeugdbuitentencentrum 'Korte Vliet' te Leiden.

Een serie populair wetenschappelijke voordrachten, begeleid door films en dia's, zal door deskundigen op het gebied van onder meer biologie en antropologie worden verzorgd. Nadere informatie is verkrijgbaar bij Hein van Bohemen (03402-45290), Piet & Madeleine Greeuw (0177-3059), Paul & Truus de Groot (02997-1397) en Hilde Veenstra (020-937588).

■ Stichting Educatieve Onderzoekingsreizen (SEOR), P.W.J. de Groot, Aggelenastraat 17, 1483 TA De Rijp, 02997-1397.